

РОЗДІЛ V. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.77

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-2-10>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ РИБАЛЬСТВУ¹

Дудоров О. О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-4860-0681
o.o.dudorov@gmail.com*

Каменський Д. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правознавства
Бердянський державний педагогічний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-3610-2514
dm.kamensky@gmail.com*

Ключові слова: *незаконне, незареєстроване та нерегульоване рибальство, кримінальні правопорушення проти довкілля, санкції, покарання, кримінальна відповідальність, проект нового Кримінального кодексу України.*

Статтю присвячено висвітленню європейського досвіду правової протидії незаконному рибальству і з'ясуванню того, якою мірою цей досвід взято до уваги при розробленні проекту нового Кримінального кодексу України.

Констатовано поширеність в європейському дискурсі правового поняття незаконного, незареєстрованого та нерегульованого рибальства, розкрито його зміст. Проаналізовано документи Європейського Союзу, які закріплюють правові засади протидії практикам незаконного, незареєстрованого та нерегульованого рибальства. Встановлено, що сучасний європейський підхід до протидії такому рибальству ґрунтується не лише на санкційних моделях різної галузевої належності і ступеня репресивності, а й на регуляторних, превентивних за своїм спрямуванням програмах, які або не дозволяють відповідному правопорушенню відбутись, або унеможливають для правопорушників використання результатів своєї протиправної діяльності.

Показано, що закріплений у чинному законодавстві України підхід, згідно з яким за порушення правил рибальства встановлено як кримінальну, так й адміністративну відповідальність, може розцінюватись як втілення реалізованої у частині країн Європейського Союзу «змішаної» системи правової протидії незаконному, незареєстрованому та нерегульованому рибальству.

Описано передбачений законодавством Іспанії адміністративно-правовий та кримінально-правовий механізми протидії практикам незаконного, незареєстрованого та нерегульованого рибальства. Показано переваги

¹ Статтю підготовлено в межах виконання проекту Національного фонду досліджень України 0122U000803 «Підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні: теоретико-прикладні засади».

і недоліки відповідного іспанського досвіду, а також виокремлено ті його елементи, які можуть стати у нагоді при вдосконаленні кримінального законодавства України. Зокрема, доведено, що зроблений у статтях розділу 6.5 проекту КК України «Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів» наголос на майновому характері заподіюваної шкоди не бере до уваги ні комплексність шкоди, заподіюваної довкіллю вчиненням кримінальних правопорушень, охоплюваних поняттям браконьєрства, ні доцільність використання у подібних ситуаціях невизначеного законодавчого контенту. Підтримано втілену у проекті КК України ідею уніфікації нормативних підстав кримінальної відповідальності за незаконне полювання та рибальство. Водночас вказано на необхідність доопрацювання цього документа (зокрема за прикладом КК Іспанії) у частині співвідношення заволодіння природним ресурсом, що перебуває в природному стані, та знищення або пошкодження такого ресурсу.

EUROPEAN EXPERIENCE OF COUNTERACTION TO ILLEGAL FISHING

Dudorov O. O.

*Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of Criminal Policy and Criminal Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4860-0681
o.o.dudorov@gmail.com*

Kamensky D. V.

*Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Legal Courses
Berdyansk State Pedagogical University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3610-2514
dm.kamensky@gmail.com*

Key words: *illegal, unregistered and unregulated fishing, criminal offenses against the environment, sanctions, punishment, criminal liability, draft of the new Criminal Code of Ukraine.*

The article is devoted to highlighting the European experience of legal counteraction to illegal fishing and finding out to what extent this experience was taken into account when developing the project of the new Criminal Code of Ukraine.

The prevalence of the legal concept of illegal, unregistered and unregulated fishing in the European discourse has been established, and its meaning has been revealed. Legal acts of the European Union, which establish the legal basis for combating the practices of illegal, unregistered and unregulated fishing, have been analyzed. It has been established that the modern European approach to combating such fishing is based not only on sanctioning models of various sectoral affiliations and degrees of repressiveness, but also on regulatory, preventive programs in their direction, which either do not allow the corresponding offense to happen, or make it impossible for offenders to use the results of their illegal activity.

It is shown that the approach enshrined in the current legislation of Ukraine, according to which both criminal and administrative liability is established for the violation of fishing rules, can be considered as an embodiment

of the "mixed" system of legal countermeasures against illegal, unregistered and unregulated fishing implemented in some of the European Union countries.

The administrative-legal and criminal-legal mechanisms of combating the practices of illegal, unregistered and unregulated fishing provided by Spanish legislation are described. Both advantages and disadvantages of the relevant Spanish experience are shown, and those elements of it that can be useful in improving the criminal legislation of Ukraine are highlighted. In particular, it has been proven that the emphasis on the property nature of the damage caused in the articles of Section 6.5 of the draft Criminal Code of Ukraine "Criminal offenses against the order of use of natural resources" does not take into account either complexity of the damage caused to the environment by the commission of criminal offenses covered by the concept of poaching, nor the expediency of using similar situations of uncertain legislative content. The idea of unification of normative grounds of criminal liability for illegal hunting and fishing embodied in the project of the Criminal Code of Ukraine has been supported. At the same time, it is stressed on the need to revise this document (in particular, based on the example of the Criminal Code of Spain) in terms of relationship between the possession of a natural resource in its natural state and the destruction or damage of such resource.

Вступ. У XXI столітті моря й океани потерпають від різних негативних проявів, серед яких – зміна клімату, забруднення, інші прояви антропогенного впливу, зокрема незаконне, незареєстроване та нерегульоване рибальство (поширений англословний термін – «Illegal, unreported, and unregulated fishing» або скорочено «IUU fishing», далі у цій статті – ННН-рибальство). За експертними оцінками, вартість незаконно виловленої риби в світі становить 10–20 млрд євро на рік; щороку нелегально виловлюється від 11 до 26 млн тон риби, що відповідає щонайменше 15% сукупного світового вилову [1]. Серйозну загрозу сталому використанню, збереженню та довгостроковому управлінню рибними ресурсами і морськими екосистемами становить ННН-рибальство, яке є загрозою і продовольчій безпеці, адже надмірний вилов безпосередньо загрожує існуванню поновлюваних ресурсів і може призвести до виснаження рибних запасів. В економічному аспекті ННН-рибальство шкодить ефективному управлінню рибним господарством і створює умови для нечесної конкуренції, завдаючи соціальної та економічної шкоди тим рибалкам, які «грають за правилами» у своїй професійній діяльності.

Як зазначено в Доповіді ООН про цілі у сфері сталого розвитку станом на 2022 р., у світі зростає загроза рибним запасам, що створюється переловом і ННН-рибальством. У 2019 р. перелову зазнали більше третини (35,4%) світових рибних запасів, тоді як у 2017 р. ця частка становила 34,2%, а, наприклад, у 1974 р. – лише 10%. Удосконалення правил, ефективний моні-

торинг і нагляд дозволяють успішно вирішити проблему перелову та повернути запаси у біологічно стабільні межі. Щоправда, такі заходи загалом вживаються повільно й особливо у країнах, що розвиваються [2]. Як зазначають зарубіжні дослідники, запровадження ефективної стратегії боротьби з ННН-рибальством вимагає укладання міжнародних угод для встановлення правил збереження рибних запасів, а також необхідних механізмів нагляду, контролю і накладення санкцій для забезпечення дотримання цих правил. Водночас викорінення незаконних практик рибальства становить значні труднощі на міжнародному рівні, особливо коли протиправна рибальська діяльність здійснюється у відкритому морі. Існують також проблеми з кримінальним переслідуванням ННН-рибальства у водах, на які поширюється суверенітет або юрисдикція прибережних держав, оскільки вони часто не здійснюють свої повноваження сумлінно [3].

На сьогодні ННН-рибальство залишається однією з найбільших загроз для морських екосистем через його потужну здатність підірвати національні та регіональні зусилля щодо сталого управління рибальством, а також спроби зберегти морське біорізноманіття. ННН-рибальство використовує корупційні переваги і «паразитує» на слабких режимах управління та охорони водних екосистем, зокрема в країнах, що розвиваються, яким бракує спроможності та ресурсів для ефективного моніторингу, контролю та нагляду.

Хоч, попри поширеність у міжнародному та європейському дискурсі, правове поняття ННН-рибальства поки що невідоме юридичному

загалу в Україні, фактично перші дві його складові уже представлені на нормативному рівні – передусім у відповідних нормах Кримінального кодексу України (далі – КК України), Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), положеннях Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» та інших численних актах регулятивного законодавства, до яких відсилають бланкетні диспозиції заборонних норм КК України та КУпАП.

Слід мати на увазі і те, що чимало важливих дороговказів стосовно правового режиму добування, відновлення та охорони водних біоресурсів закріплено в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованій Законом України 16 вересня 2014 р., зокрема: співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища в таких сферах, як: якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного різноманіття (ст. 361); сторони зобов'язуються працювати разом шляхом: вжиття ефективних заходів з метою моніторингу і контролю за торгівлею рибними та іншими водними живими ресурсами; запровадження, зокрема, засобів захисту торгівлі з метою боротьби з незаконним, непідзвітним і нерегульованим рибальством (ст. 295).

В одній зі своїх публікацій, присвячених проблематиці кримінально-правової охорони довкілля, проведення порівняльно-правових досліджень ми назвали перспективним напрямом наукових розвідок, адже сучасні тенденції глобалізації та правової гармонізації підказують, що національне законодавство взагалі і кримінальне зокрема повинні розвиватись не ізольовано, а в режимі обережного зближення з відповідними нормами міжнародного права, а також із кримінально-правовими приписами зарубіжних країн [4, с. 95–96]. Як справедливо зазначав С. Яценко, «пізнаючи право інших країн, ми краще розуміємо своє національне. Порівняння дає можливість визначити спільне та відмінне, бачити як недоліки, так і кращі зразки вирішення певних питань» [5, с. 438].

Враховуючи масштабність та інтенсивність євроінтеграційних процесів у сучасній Україні, є сенс ознайомитись з європейським досвідом правової протидії ННН-рибальству, виокремивши

у ньому ті елементи, які можуть стати у нагоді при вдосконаленні вітчизняного законодавства. Своєчасність звернення до цього досвіду зумовлена і завершенням роботи над проектом нового Кримінального кодексу України [6] (далі – проєкт). Як відомо, на різноманітних публічних заходах, присвячених обговоренню проєкту, його розробники нерідко заявляють про те, що деякі їх рішення (неочевидні на перший погляд) зумовлені необхідністю виконання Україною певних міжнародних зобов'язань і потребою перегляду положень національного законодавства у світлі перспектив вступу України до ЄС. Закономірно постає питання, якою мірою проєкт враховує європейський досвід правової протидії ННН-рибальству.

Виклад основного матеріалу дослідження. Офіційне визначення ННН-рибальства наводиться в положеннях ст. 2 Регламенту Ради (ЄС) № 1005/2008 від 29 вересня 2008 р. «Про встановлення системи Співтовариства для запобігання, стримування та ліквідації незаконного, незареєстрованого та нерегульованого рибальства, про внесення змін до Регламентів (ЄС) № 2847/93, (ЄС) № 1936/2001 та (ЄС) № 601/2004 та про скасування Регламентів (ЄС) № 1093/94 та (ЄС) № 1447/1999» [7] (набрал чинності 1 січня 2010 р., далі – Регламент ЄС). Три складові протиправного добування рибних ресурсів у цьому документі визначено таким чином.

1. *Незаконне рибальство* означає діяльність, яка здійснюється: (а) національними або іноземними рибальськими суднами в морських водах під юрисдикцією держави без дозволу цієї держави або всупереч її законам і правилам; (б) рибальськими суднами під прапором держав, які є договірними сторонами відповідної регіональної організації з управління рибальством, але які діють всупереч заходам щодо збереження та управління, ухваленим цією організацією та якими юридично пов'язані ці держави, або відповідним положенням чинного міжнародного права; або (с) рибальськими суднами з порушенням національних законів або міжнародних зобов'язань, зокрема зобов'язань держав, що співпрацюють, перед відповідною регіональною організацією з управління рибальством.

2. *Незареєстроване рибальство* – це рибальська діяльність: (а) про яку не було повідомлено або було повідомлено неправильну інформацію відповідному національному органу всупереч національному законодавству; або (б) яка була здійснена відповідно до вимог компетентної регіональної організації з управління рибальством і водночас про яку не було повідомлено або було неправильно повідомлено всупереч установленим процедурам звітності перед такою організацією.

3. *Нерегульоване рибальство* охоплює рибальську діяльність, яка здійснюється: (а) в зоні юрис-

дикції відповідної регіональної рибоохоронної організації рибальськими суднами без реєстрації, рибальськими суднами під прапором держави, яка не є учасником такої організації, або будь-якою іншою рибальською організацією у спосіб, який не відповідає або суперечить вимогам цієї організації в частині збереження та управління рибними ресурсами; або (b) рибальськими суднами в районах чи щодо рибних запасів, стосовно яких відсутні затверджені заходи щодо збереження або управління, у спосіб, який не відповідає обов'язкам держави щодо збереження живих морських ресурсів відповідно до положень міжнародного права.

Як бачимо, якщо у понятті незаконного рибальства наголос зроблено на зв'язках між використанням знаряддя правопорушення (рибальське судно) і правовим режимом вилову риби, що порушується, то основною «негативною» ознакою поняття незареєстрованого рибальства виступає неподання до компетентного органу обов'язкової інформації про місце, спосіб, кількість та інші параметри вилову риби або подання недостовірної інформації. Поняття ж нерегульованого рибальства охоплює деякі форми порушенням правил рибальства за відсутності чіткого механізму правового регулювання порядку вилову риби – як у межах компетенції відповідного регулятивного органу, так і поза цими межами (в останньому випадку застосовуються норми міжнародного права).

Регламент ЄС також у загальних рисах описує санкції за вчинення ННН-рибальства. Так, відповідно до ст. 44 «Санкції за серйозні порушення» цього документа: 1) держави-члени забезпечують, щоб до фізичної особи, яка вчинила серйозне порушення, або юридичної особи, яка притягується до відповідальності за серйозне порушення, були застосовані ефективні, пропорційні та переконливі адміністративні санкції; 2) держави-члени застосовують максимальну санкцію, яка щонайменше у п'ять разів перевищує вартість рибних продуктів, отриманих унаслідок серйозного порушення. У разі повторного серйозного порушення протягом п'ятирічного періоду держави-члени накладають максимальну санкцію, яка щонайменше у вісім разів перевищує вартість рибних продуктів, отриманих унаслідок серйозного порушення. Застосовуючи ці санкції, держави-члени повинні брати до уваги також значення шкоди для відповідних рибних ресурсів і морського середовища; 3) держави-члени можуть також додатково або альтернативно використовувати ефективні, пропорційні та переконливі кримінальні санкції.

Своєю чергою, конкретизовані параметри правової політики ЄС, спрямованої проти проявів ННН-рибальства, розкриваються у низці змістово

узгоджених між собою актів, ухвалених у рамках Спільної політики рибальства (англ. – Common Fisheries Policy (CFP)). Повна імплементація, зокрема, Спільної політики рибальства ЄС визнається важливим заходом, бо морські ресурси повинні використовуватись стало, а до незаконних практик має застосовуватись принцип нульової толерантності [8, с. 21]. Основними документами у цій сфері є Регламент Ради (ЄС) № 1005/2008 від 29 вересня 2008 р. про створення системи запобігання, стримування та ліквідації незаконного, незареєстрованого та нерегульованого рибальства і Регламент Ради (ЄС) № 1224/2009 від 20 листопада 2009 року про встановлення системи контролю Союзу для забезпечення дотримання правил спільної політики рибальства.

Ще одним інструментом, покликаним протидіяти практикам ННН-рибальства, є Глобальний реєстр рибальських суден, рефрижераторних транспортних суден і суден постачання (англ. – Global Record Refrigerated Transport Vessels and Supply Vessels, далі – Глобальний реєстр), до якого приєдналися 22 держави-члени ЄС. Це – глобальна ініціатива галузевого правового регулювання, яка передусім передбачає збір інформації про морські судна, що здійснюють рибний промисел у будь-якій частині світу. Головна мета Глобального реєстру полягає в тому, щоб створити інструмент для виявлення та ліквідації будь-яких проявів ННН-рибальства в межах доступних правових інструментів як міжнародного права, так і внутрішнього права держав-учасниць. До слова одним із важливих елементів цієї програми є присвоєння унікального ідентифікатора судна (англ. – Unique Vessel Identifier або UVI), який залишається незмінним протягом усього часу використання судна, незалежно від зміни назви, власника чи прапора.

Викладене вище засвідчує, що сучасний підхід до протидії ННН-рибальству ґрунтується не лише на санкційних моделях різної галузевої належності та ступеня репресивності, а й значною мірою на регуляторних, превентивних за своїм спрямуванням програмах, які або не дозволяють відповідному правопорушенню відбутися, або унеможливають для правопорушників використання результатів своєї протиправної діяльності.

Опрацювавши практику імплементації згаданих вище міжнародно-правових норм у внутрішнє законодавство держав-членів ЄС, іспанський дослідник Карлос Тейхо зауважує, що 20 із 27 держав-членів ЄС, які мають повноваження щодо морського рибальства, надали перевагу адміністративно-правовому, а не кримінально-правовому механізму протидії ННН-рибальству. При цьому Ірландія є єдиною державою, яка запровадила виключно кримінальні санкції тоді,

як Литва, Польща і Словенія – лише адміністративно-правові заходи. Інші держави (як, до речі, й Україна) практикують «змішану» систему; причому якщо Бельгія, Нідерланди і Мальта здебільшого застосовують кримінальні санкції, то Латвія, Естонія, Німеччина, Данія, Фінляндія, Франція, Греція, Іспанія, Румунія, Швеція, Болгарія, Хорватія та Кіпр надають перевагу адміністративним санкціям. Останнє можна пояснити тим, що адміністративне провадження зазвичай здійснюється швидше і має відчутніший економічний ефект. До того ж такий підхід, за задумом частини європейських законодавців, узгоджується з принципом мінімального втручання кримінального права [9].

Враховуючи те, що Регламент ЄС має обов'язкову юридичну силу для держав-учасниць ЄС, актуальним є ознайомлення з відповідною нормотворчою та правозастосовною практикою в цих державах. Беручи, однак, до уваги обмежений обсяг наукової статті, а також кількість національних юрисдикцій, що входять до складу ЄС, ми обрали для подальшого аналізу релевантний досвід Іспанії – держави, яка займає провідні позиції в європейських рибовидобувній і рибопереробній галузях та в якій запроваджено прогресивну комплексну модель протидії правопорушенням у досліджуваній сфері.

Сьогодні Іспанія займає першу сходинку в рейтингу країн-членів ЄС, які здійснюють вилов риби в міжнародних водах, і має потужний флот: іспанські судна, що здійснюють рибний промисел у відкритому морі та у виключних економічних зонах третіх держав, становлять більше половини загального вилову національного флоту. Наприклад, у 2016 р. іспанським компаніям належало 21,2% (найбільший показник) суден у рибальському флоті ЄС, який на той час налічував 83 734 судна [10]. Як зауважують іспанські фахівці, незважаючи на очевидні здобутки в частині запровадження ефективного санкційного механізму за порушення правил морського рибальства, можливість кримінального переслідування серйозних порушень, зокрема рибальства, здійснюваного іспанськими компаніями та екіпажами окремих суден у міжнародних водах із використанням корупційних схем та із залученням представників транснаціональної організованої злочинності, істотно знівельована [3].

З моменту набрання чинності Регламентом ЄС щодо ННН-рибальства 1 січня 2010 р. Іспанія активно працювала над забезпеченням всебічної імплементації цього документа в національне законодавство. З-поміж іншого ця країна удосконалила положення Закону від 23 березня 2001 р. «Про морське рибальство держави» (далі – Закон про рибальство) у частині підвищення ефективності адміністративної процедури накладення

санкцій за участь у ННН-рибальстві. Іспанське законодавство містить нормативні підстави для застосування двох режимів юридичної відповідальності (адміністративної та кримінальної) за участь у незаконному рибальстві. Розглянемо їх докладніше.

Виконання нормативних вимог ЄС щодо приписів Спільної політики рибальства та протидії ННН-рибальству забезпечується в Іспанії нормами згаданого Закону про рибальство, присвяченими адміністративному регулюванню порядку здійснення рибальства та адміністративній відповідальності за порушення цього порядку. У 2013 р. у цій країні було створено Національний реєстр серйозних порушень Спільної політики рибальства, а також систему штрафних балів для власників рибальських суден, винних у серйозних порушеннях. Загалом Закон про рибальство передбачає механізм накладення значних штрафів, спрямованих на анулювання незаконних доходів і перешкоджання повторному вчиненню правопорушень. Штрафи супроводжуються додатковими санкціями, які можуть бути застосовані як запобіжний захід вже на початку відповідного провадження, – це ембарго, тимчасова або постійна зупинка судна-порушника, конфіскація знарядь і предметів лову, призупинення або заборона на здійснення рибальської діяльності, скорочення або анулювання прав і ліцензій на рибальство, заборона отримання державної допомоги, грантів чи субсидій, податкових пільг.

Таким чином, передбачену Законом про рибальство систему санкцій варто визнати дієвим правовим механізмом, що гарантує ефективний захист морських біологічних ресурсів і має потужну превентивну складову. Водночас, як зауважують іспанські дослідники, в теперішній моделі адміністративних санкцій наявні і певні недоліки. Зокрема як мінімальні, так і максимальні розміри штрафів є надзвичайно високими, а деякі види додаткових санкцій можуть бути дуже тривалими за умови накопичення декількох порушень через їх зв'язок із системою штрафних балів [11, с. 69–70].

Відповідно до сформованої судової практики додаткові санкції у виді призупинення професійної або рибальської діяльності, накладені через участь у експлуатації, управлінні та володінні судном, зазначеним у відповідному списку (серйозне порушення згідно зі ст. 101(1) Закону про рибальство), можуть збільшитись до 23 (!) років, якщо власник судна або капітан прямо чи опосередковано брав участь в управлінні та експлуатації одночасно декількох суден, включених до списків суден, які здійснювали ННН-рибальство. Ці обмеження можуть бути застосовані за поведінку, яка навіть не пов'язана з ННН-рибальством, і фак-

тично є значно серйознішими, ніж ті, що застосовуються на підставі норм кримінального закону про відповідальність юридичних осіб.

Ба більше: суворість і тривалість деяких видів додаткових санкцій, передбачених Законом про рибальство (наприклад, знерухомилення або конфіскація судна відповідно до ст. 105.1 (j) і (k)¹⁰) змістовно наближає їх до кримінальних санкцій, незважаючи на передбачений законодавцем адміністративний «дизайн». Як наслідок, іспанська модель адміністративних санкцій у сфері порушень вимог морського рибальства незалежно від її офіційного позначення підпадає під критерії кримінального провадження, сформульовані ЄСПЛ у рішенні у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 р. [12]. Нагадаємо, що до таких критеріїв ЄСПЛ відніс: класифікацію правопорушення за національним законодавством; природу правопорушення; ступінь суворості покарання, яке відповідна особа може понести. Тобто у довгостроковій перспективі іспанська модель адміністративних санкцій, встановлених за ННН-рибальство, може стикнутись із процесуальними та матеріально-правовими гарантіями, які ЄСПЛ надає у кримінальних провадженнях (право на справедливий суд, законність, пропорційність, non bis in idem тощо) [13, с. 105–133].

«Слабкість» процедури адміністративних санкцій, які можуть бути застосовані за порушення правил рибальства, пов'язана також із питанням максимальних строків розгляду справи (до моменту винесення постанови про накладення адміністративного стягнення). Такий строк, який обчислюється з моменту винесення ухвали про відкриття провадження у справі, становить дев'ять місяців щодо тяжких та особливо тяжких правопорушень. Цілком очевидно, що вказаний стислий строк унеможливорює притягнення до відповідальності, якщо йдеться про складні, високоорганізовані схеми порушення правил рибальства в міжнародних водах [14].

Далі висвітлимо кримінально-правову складову реалізації відповідальності за ННН-рибальство в Іспанії. Кримінальний кодекс цієї держави (далі – КК Іспанії), ухвалений у 1995 р., містить декілька статей, присвячених порушенням правил рибальства.

Так, ст. 334 КК Іспанії передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до двох років або сплати штрафу протягом строку від восьми до двадцяти чотирьох місяців¹

¹ Зворот «сплата штрафу протягом строку...» не може не викликати у вітчизняного правника здивування, породжуючи сумнів у правильності перекладу з іспанської. Однак у ч. 2 ст. 50 КК Іспанії зазначено, що покарання у виді штрафу призначається (якщо інше не встановлено законом) за системою денного штрафу. Мінімальна тривалість становить десять днів, а максимальна – два роки. Максимальна трива-

та, в усіх випадках, позбавлення права займатися професією чи ремеслом, а також користуватися правом полювання чи рибальства на строк від двох до чотирьох років, до осіб, які в порушення законів чи інших загальних положень: а) здійснили полювання, рибальство, придбання, володіння або знищення охоронюваних видів дикої фауни; б) перевозили їх, їхні частини або с) здійснювали діяльність, яка запобігає або перешкоджає їхньому розмноженню чи міграції. Таке саме покарання буде призначено тому, хто в порушення законів чи інших загальних положень знищує або істотно змінює середовище існування видів фауни. Якщо відповідне діяння вчинене внаслідок грубої недбалості, то воно карається менш суворо – позбавленням волі від трьох місяців до одного року або штрафом на період від чотирьох до восьми місяців і, в усіх випадках, усуненням права полювати чи рибалити на строк від трьох місяців до двох років.

Далі, ч. 1 ст. 335 КК Іспанії передбачає, що того, хто полює або рибалить, крім випадків, описаних у попередній статті, коли це спеціально заборонено правилами полювання або рибальства, буде покарано штрафом на період від восьми до дванадцяти місяців та особливим обмеженням здійснення права полювати або рибалити на строк від двох до п'яти років.

Відповідно до ч. 2 ст. 335 КК Іспанії будь-яка особа, яка полює, рибалить або бере участь у відповідній діяльності з вилову моллюсків, крім зазначених у попередній статті, на державних чи приватних землях, що належать іншим особам, підлягають спеціальному режиму вилову, без відповідного дозволу їх власника, або в зоні, що потребує спеціального дозволу на вилов моллюсків або рибальства без необхідної ліцензії, карається штрафом на строк від чотирьох до восьми місяців і спеціальним позбавленням права полювати, рибалити або займатися виловом моллюсків на строк від одного до трьох років, додатково до покарань, які можуть застосовуватись, залежно від конкретних обставин, за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті КК. Якщо зазначені вище дії завдають серйозної шкоди відповідним біоресурсам у зонах, що підпадають під концесію або дозвіл на вилов риби чи моллюсків, то вони караються позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років, а також встановлюється спеціальна заборона на рибальство та вилов моллюсків на

лість штрафів щодо юридичних осіб становить п'ять років (ч. 3). Денний розмір штрафу становить мінімум два та максимум чотириста євро, за винятком випадків штрафів (тридцять і п'ять тис. євро, відповідно). Отже, логіка у порядку нормативної регламентації штрафу як виду покарання простежується.

строк від двох до п'яти років. Покарання за пере-
раховані дії призначається у верхній половині
нормативно визначених меж, якщо вони вчинені
групою з трьох і більше осіб із застосуванням зна-
рядь або засобів, заборонених законом чи підза-
конними актами.

Нарешті третя кримінально-правова забо-
рона – ст. 336 КК Іспанії – передбачає таке: дії
особи, яка у порушення вимог закону застосовує
отруту, вибухові пристрої чи інші знаряддя чи
знаряддя подібної руйнівної, невибіркової дії на
фауну з метою добування риби, караються позбав-
ленням волі на строк від чотирьох місяців до двох
років або штрафом на період від восьми до двад-
цяти чотирьох місяців, а також в усіх випадках має
застосовуватись особлива заборона на зайняття
певної посади чи здійснення певної діяльності,
а також спеціальна заборона на здійснення права
рибальства на строк від одного до трьох років.
Якщо заподіяна шкода є завідомо великою, то
повинна бути призначена верхня половина пока-
рання у виді позбавлення волі [15].

Як бачимо, правовий інтерес, який захища-
ється іспанським кримінальним законом, не обме-
жений виключно рибним промислом (точніше
морським біорізноманіттям), адже охороняються
також права, пов'язані з власністю (державною чи
приватною): йдеться про вимогу для отримання
згоди, концесії чи ліцензії для здійснення рибаль-
ства у певних місцях. За недотримання законо-
давства про рибальство додатково до криміналь-
них можуть бути накладені адміністративні чи
цивільні санкції [16, с. 711–726].

На думку вже згаданого Карлоса Тейхо, ваго-
мою причиною того, чому в Іспанії, незважаючи
на солідний кримінально-правовий інструментарій,
не завжди належним чином переслідуються
злочини, пов'язані з незаконним рибальством,
є проблеми юрисдикції (визначення місця вчи-
нення злочину) в умовах, коли ця діяльність
здійснюється у відкритому морі (у міжнародних
водах). Іспанські суди вкрай обережно реагують
на ситуації, пов'язані з масштабним за обсягами
незаконним рибальством, яке здійснюють іспан-
ські компанії-оператори в міжнародних водах
за сприяння транснаціональних кримінальних
структур і під прапорами зручних для «агресив-
ного» рибальства юрисдикцій [9].

Для ілюстрації цієї тези вважаємо за доречне
звернутись до рішення Верховного Суду Іспа-
нії (далі – ВС Іспанії) у кримінальній справі, яка
була розпочата проти риболовної компанії «Vidal
Armadores». Відповідно до обставин цієї справи
у березні 2016 р. спільна операція іспанської
поліції та Інтерполу призвела до арешту шести
осіб, пов'язаних із згаданою компанією. Остання
опинилась в центрі уваги правоохоронців після

резонансного затримання групи рибалок з шести
браконьєрських суден, які виловлювали в Антарк-
тичному океані рибу – кликача (також відомого
як чилійський сібас). Іспанські рибальські судна,
які перебували під «зручним» для них прапором
Гвінеї, були затримані патрульним катером Нової
Зеландії та переведені в порт В'єтнаму. Спеці-
альну операцію було проведено Міністерством
сільського господарства, рибальства, продоволь-
ства та навколишнього середовища Іспанії через
інспекційні служби Генерального секретаріату
рибного господарства у співпраці з Інтерполом
та владою Нової Зеландії, Австралії, Кабо-Верде
та Белізу.

За результатами проведеного розслідування до
компанії «Vidal Armadores», а також до дев'яти
дочірніх компаній, які входили до її складу та без-
посередньо володіли і використовували судна,
затримані за ННН-рибальство, були застосовані
адміністративно-правові санкції у виді штрафу
на загальну суму 17,84 млн євро, позбавлення
права займатися риболовлю на строки від 5 до
23 років, а також заборони отримувати державні
субсидії та інші державні виплати на строк від
5 до 26 років. Санкції також були застосовані
до семи осіб, пов'язаних із цими компаніями, за
низку правопорушень, зокрема за перешкоджання
розслідуванню і знищення документів, які під-
тверджували факти ННН-рибальства [17].

У грудні 2016 р. ВС Іспанії ухвалив рішення,
в якому зазначив, що суди Іспанії не мають юрис-
дикції у цій справі. Відповідно до загальновідомо-
го принципу територіальності суди Іспанії
мають юрисдикцію, коли заборонене діяння вчи-
нено на її території (включаючи її судна). У справі
ж із компанією «Vidal Armadores» встановлено,
що заарештовані судна не ходили під прапором
Іспанії, хоч їх фактичні власники були громадя-
нами Іспанії. Своєю чергою, протиправна пове-
дінка була реалізована в міжнародних водах.
Таким чином, резюмував ВС Іспанії, із дотри-
мання принципу територіальності випливає, що
національні суди не мали юрисдикції в цій кри-
мінальній справі. Суд також нагадав, що іспан-
ському кримінальному закону відомі два прин-
ципи – винятки з принципу територіальності.

1. Захисний принцип передбачає, що стосовно
конкретних особливо небезпечних злочинів,
зокрема таких, як тероризм чи торгівля наркотич-
ними засобами, іспанські суди можуть обходити
обмеження, встановлені принципом територіаль-
ності. Ці конкретні випадки мають місце, коли
злочин, вчинений за межами Іспанії її громадя-
нами або іноземцями, має особливо серйозний
вплив на національні інтереси. У справі з компа-
нією «Vidal Armadores» ВС Іспанії зробив висно-
вок про відсутність підстав для виходу за межі

принципу територіальності, оскільки злочини проти довкілля, зокрема рибальство без ліцензії, не утворюють особливо небезпечний злочин, що посягає на національні інтереси.

2. Принцип правосуб'єктності надає іспанським судам юрисдикцію у випадках, коли громадяни (або іноземці, які згодом стають громадянами) вчиняють злочин, повністю або частково, за межами території Іспанії, якщо діяння також визнається злочином у місці його вчинення. Цей принцип може застосовуватися як на підставі норм міжнародного права, визнаних Іспанією, так і згідно з національним законодавством держави, на території якої було вчинено злочин. У розглянутій справі, аргументував ВС Іспанії, рибальство було здійснено в міжнародних водах, а тому іноземний кримінальний закон не міг бути застосований. Також, незважаючи на те, що дії були вчинені в зоні, на яку поширюються положення Конвенції зі збереження антарктичних морських живих ресурсів 1980 р., в її тексті відсутні положення про кримінальну відповідальність за такі порушення. Це підтверджено Регламентом Європейської Комісії (ЄК) № 601/2004 р., унаслідок чого ВС Іспанії вирішив, що в цьому випадку порушення порядку вилову риби не повинно кваліфікуватися як злочин. До того ж, зазначив ВС Іспанії, відповідно до КК цієї країни використані рибалками засоби і способи не включені до переліку засобів, які заборонені в Іспанії (ідеться, зокрема, про використання отрут, вибухових речовин або інших засобів із подібними шкідливим ефектом). До того ж вилловлений вид риби (кликач) не внесено до списку охоронюваних або таких, що перебувають під загрозою зникнення, а його добування та споживання є звичайною практикою. Отже, резюмував ВС Іспанії, за відсутності юридичних підстав для застосування кримінальної відповідальності за вчинені дії як за міжнародним, так і за національним правом Іспанії, принцип правосуб'єктності не застосовується [18].

Посилаючись на стисло викладене вище рішення ВС Іспанії, чимало екологів та правозахисників переконують у необхідності запровадження законодавчих положень, які уможливають у майбутньому успішне кримінальне переслідування бенефіціарних власників суден, що здійснюють ННН-рибальство за межами національних юрисдикцій. Стимувальний ефект від адміністративних санкцій, хай і вельми суворих, виявився недостатнім, оскільки правопорушники сприймають їх здебільшого як поточні операційні витрати, як «вартість» ведення бізнесу [19].

Висновки з дослідження. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. *По-перше*, закріплені у чинному законодавстві України підхід, згідно з яким за порушення правил рибальства

встановлено як кримінальну (ст. 249 КК України), так й адміністративну (ч. 3, ч. 4 ст. 85 КУпАП) відповідальність, може розцінюватись як втілення реалізованої у частині країн ЄС «змішаної» системи правової протидії ННН-рибальству. Щодо проекту формулювання такого однозначного висновку унеможливується як через нинішню незрозумілість співвідношення положень, з одного боку, проекту та, з іншого, відокремлено оновленого адміністративно-деліктного законодавства України, так і через включення до проекту [6] ст. 6.5.9 «Порушення правил полювання чи риболовлі» (правильність визнання такого «нерезультативного» порушення, хоч і проступком, однак кримінальним правопорушенням видається сумнівною з огляду на вчення про криміналізацію). При цьому на необхідність виваженого розмежування законодавчих положень, присвячених кримінально- та адміністративно-правовій протидії ННН-рибальству, вказує, зокрема, правовий досвід Іспанії, в якій суворість частини застосовуваних за таке рибальство адміністративно-правових санкцій робить їх еквівалентними кримінальним санкціям, що, з огляду на практику ЄСПЛ, ускладнює відмежування кримінальних правопорушень від адміністративних деліктів.

По-друге, передбачене Регламентом ЄС врахування при застосуванні санкцій за серйозні прояви ННН-рибальства не лише вартості рибних продуктів, отриманих унаслідок порушення правил, а й значення шкоди для відповідних рибних ресурсів і морського середовища слугує зайвим аргументом на користь обстоюваного нами положення про те, що встановлення у примітці ст. 249 КК України конкретного вартісного показника істотної шкоди як криміноутворювальної ознаки доцільно поєднати з доповненням цієї примітки вказівкою на можливість визнання істотною й екологічною (немайновою) шкоди [20, с. 43–44]. Натомість зроблений у статтях розділу 6.5 проекту «Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів» [6] наголос саме і тільки на майновому характері заподіюваної шкоди не бере до уваги (зокрема за прикладом КК Іспанії і, до речі, приміток статей 246, 248 КК України) ні комплексність шкоди, заподіюваної довіллю вчиненням кримінальних правопорушень, охоплюваних поняттям браконьєрства, ні доцільність використання у подібних ситуаціях невизначеного законодавчого контенту.

По-третє, на відміну від підходу, реалізованого у КК України з його самостійними заборонами, присвяченими незаконному полюванню і незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом як окремим формам кримінально протиправної поведінки (ст. 248 і ст. 249, відповідно), іспанський зако-

нодавець уніфікує нормативні підстави кримінальної відповідальності за незаконне полювання та рибальство. Таким саме прийнятним шляхом «економії» законодавчого матеріалу рухаються розробники проєкту, які предметом одних і тих же кримінальних правопорушень проти порядку використання природних ресурсів (статті 6.5.4, 6.5.6, 6.5.8, 6.5.9, 6.5.10) пропонують визнавати як дикого звіра або птаха, так і рибу чи інший водний живий організм, що перебуває у стані природної волі або напівволі. Водночас якщо за КК Іспанії знищення охоронюваних видів дикої фауни поряд із незаконним здійсненням полювання чи рибальства утворює один і той самі склад злочину із (треба так розуміти) альтернативними чи (точніше) варіативними діями, то у проєкті заволо-

дінню природним ресурсом, що перебуває в природному стані, та знищенню або пошкодженню рослинного чи тваринного природного ресурсу присвячено окремі статті (статті 6.5.4, 6.5.6, 6.5.8, 6.5.10). Раніше нами доведено [21, с. 248–249], що співвідношення цих статей є не зовсім зрозумілим, а тому із вказаного питання варто внести ясність при доопрацюванні проєкту. Крім цього, викликає інтерес, а отже, потребує осмислення в контексті можливого запозичення в Україні іспанський досвід у частині «прирівнювання» до кримінально протиправного полювання і рибальства діяльності, яка запобігає або перешкоджає розмноженню чи міграції видів дикої фауни, а так само знищення або істотної зміни середовища існування цих видів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Fight against illegal fishing: Commission identifies Cameroon as a non-cooperating country. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7890 (дата звернення: 5.07.2023).
2. The Sustainable Development Goals Report 2022. *United Nations*. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/> (дата звернення: 5.07.2023).
3. Isabel Artime Garcia. Spain: A pioneering country in the fight against the infringement of the international legal regime for fisheries. *Marine Policy*. Vol. 144, 2022 (дата звернення: 5.07.2023).
4. Дудоров О.О., Каменський Д.В. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконне полювання. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 2. С. 84–97.
5. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник / за ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.
6. Проєкт нового Кримінального кодексу України (станом на 22.05.2023 року з врахуванням рекомендацій лінгвістичної експертизи та окремих зауважень національних і зарубіжних експертів). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf> (дата звернення: 5.07.2023).
7. Council Regulation (EC) No 1005/2008 of 29 September 2008 establishing a Community system to prevent, deter and eliminate illegal, unreported and unregulated fishing. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02008R1005-20110309> (дата звернення: 5.07.2023).
8. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів (неофіційний адаптований переклад українською) / пер. з англ. О. Осипенко; ред. та адапт. А. Куземко та ін. Чернівці: Друк Арт, 2020. 36 с. URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Stratehiia.pdf> (дата звернення: 5.07.2023).
9. Carlos Teijo. Criminal sanctions and IUU fishing: The case of Spain. *Marine Policy*. Vol. 147, January 2023, 105341. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.105341> (дата звернення: 5.07.2023).
10. Spain: largest fishing fleet capacity in the EU in 2016. *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20180130-1> (дата звернення: 5.07.2023).
11. J. Garberi Llobregat, G. Buitron Ramirez, El procedimiento administrativo sancionador. Comentarios, jurisprudencia, formularios (7^a ed.) Tirant Lo Blanch, Valencia, 2021. 2550 p. (дата звернення: 5.07.2023).
12. Case of Engel and others v. The Netherlands. 8 June 1976. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57479> (дата звернення: 5.07.2023).
13. N. García Rivas, El dialogo ´ entre tribunales de la Union ´ Europea en materia de “ne bis in idem”, in: J. Tamarit Sumalla, F. Morales Prat, R. García Albero (Eds.), Represion ´ penal yEstado de derecho. Homenaje al Prof. Gonzalo Quintero Olivares, Aranzadi, Cizur Menor, 2018, 1136 p.
14. Inma Valeije Alvarez. The prosecution of fisheries crime in Spanish criminal law: The impact of European Union regulations. *Marine Policy* 147 (2023) 105327. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.105327>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X22003748> (дата звернення: 5.07.2023).
15. Criminal Code 2016 – Ministerio de Justicia. URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (дата звернення: 5.07.2023).

16. Valeije Alvarez, I., Derecho administrativo sancionador en materia de pesca marítima y sistemas de cumplimiento normativo, in *Represión penal y Estado de derecho. Homenaje al profesor Gonzalo Quintero Olivares*, MORALES PRATS, F., et al. (Coord.), Aranzadi, Navarra, 2018, p. 711.
17. Spanish legal process for prosecuting illegal fishing: A story of success? *ClientEarth Report*. July, 2019. 16 p. P. 9. URL: <https://www.clientearth.org/media/cd0jqn3j/the-spanish-legal-process-for-prosecuting-illegal-fishing-a-story-of-success-ce-en.pdf> (дата звернення: 5.07.2023).
18. Tribunal Supremo (Sala de lo Penal, Sección 1ª). Sentencia núm. 5654/2016 de 23 de diciembre. URL: <https://www.poderjudicial.es/search/AN/openDocument/96a68f6ad7a24d99/20170109> (дата звернення: 5.07.2023).
19. Lack of Jurisdiction in Criminal Proceedings Regarding IUU Fishing and Related Crimes. URL: <https://stopillegalfishing.com/news-articles/lack-jurisdiction-criminal-proceedings-regarding-iuu-fishing-related-crimes/> (дата звернення: 5.07.2023).
20. Дудоров О.О., Каменський Д.В. Істотна шкода як криміноутворювальна ознака незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального закону. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1. С. 31–49.
21. Дудоров О.О., Каменський Д.В. Діяння як ознака незаконного зайняття водним добувним промислом: питання понятійного апарату у чинному і потенційному кримінальному законі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2023. Вип. 15. Т. 2. С. 242–256.

REFERENCES

1. Fight against illegal fishing: Commission identifies Cameroon as a non-cooperating country. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7890 (дата звернення: 5.07.2023).
2. The Sustainable Development Goals Report 2022. *United Nations*. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/> (дата звернення: 5.07.2023).
3. Isabel Artime Garcia. Spain: A pioneering country in the fight against the infringement of the international legal regime for fisheries. *Marine Policy*. Vol. 144, 2022 (дата звернення: 5.07.2023).
4. Dudorov O.O., Kamenskyi D.V. Problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za nezakonne poliuvannia. *Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva*. 2012. № 2. S. 84–97.
5. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna. Pidruchnyk / za red. P.S. Matyshevskoho, P.P. Andrushka, S.D. Shapchenka. Kyiv: Yurinkom Inter, 1997. 512 s.
6. Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (stanom na 22.05.2023 roku z vrakhuvanniam rekomendatsii lnhvistychnoi ekspertyzy ta okremykh zauvazhen natsionalnykh i zarubiznykh ekspertiv). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf> (дата звернення: 5.07.2023).
7. Council Regulation (EC) No 1005/2008 of 29 September 2008 establishing a Community system to prevent, deter and eliminate illegal, unreported and unregulated fishing. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02008R1005-20110309> (дата звернення: 5.07.2023).
8. Stratehiia bioriznomanittia YeS do 2030 roku: Povernennia pryrody u nashe zhyttia. Zvernennia Komisii do Yevropeiskoho Parlamentu, Rady, Yevropeiskoho Ekonomichno-Sotsialnoho Komitetu ta Komitetu Rehioniv (neofitsiinyi adaptovanyi pereklad ukrainskoiu) / per. z anhl. O. Osypenko; red. ta adapt. A. Kuzemko ta in. Chernivtsi: Druk Art, 2020. 36 s. URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Stratehiia.pdf> (дата звернення: 5.07.2023).
9. Teijo C. Criminal sanctions and IUU fishing: The case of Spain. *Marine Policy*. Vol. 147, January 2023, 105341. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.105341> (дата звернення: 5.07.2023).
10. Spain: largest fishing fleet capacity in the EU in 2016. *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20180130-1> (дата звернення: 5.07.2023).
11. Garberi Llobregat J., Buitron Ramirez G. El procedimiento administrativo sancionador. Comentarios, jurisprudencia, formularios (7ª ed.) Tirant Lo Blanch, Valencia, 2021. 2550 p. (дата звернення: 5.07.2023).
12. Case of Engel and others v. The Netherlands. 8 June 1976. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57479> (дата звернення: 5.07.2023).
13. N. García Rivas, El dialogo 'entre tribunales de la Union' Europea en materia de "ne bis in idem", in: J. Tamarit Sumalla, F. Morales Prat, R. García Albero (Eds.), *Represión penal y Estado de derecho. Homenaje al Prof. Gonzalo Quintero Olivares*, Aranzadi, Cizur Menor, 2018, 1136 p.
14. Inma Valeije Alvarez. The prosecution of fisheries crime in Spanish criminal law: The impact of European Union regulations. *Marine Policy* 147 (2023) 105327. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.105327>.

- URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X22003748> (data zvernennia: 5.07.2023).
15. Criminal Code 2016 – Ministerio de Justicia. URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (data zvernennia: 5.07.2023).
 16. Valeije Alvarez, I., Derecho administrativo sancionador en materia de pesca marítima y sistemas de cumplimiento normativo, in Represion ´ penal y Estado de derecho. Homenaje al profesor Gonzalo Quintero Olivares, MORALES PRATS, F., et al. (Coord.), Aranzadi, Navarra, 2018, p. 711.
 17. Spanish legal process for prosecuting illegal fishing: A story of success? *ClientEarth Report*. July, 2019. 16 p. P. 9. URL: <https://www.clientearth.org/media/cd0jqn3j/the-spanish-legal-process-for-prosecuting-illegal-fishing-a-story-of-success-ce-en.pdf> (дата звернення: 5.07.2023).
 18. Tribunal Supremo (Sala de lo Penal, Secci´on 1ª). Sentencia núm. 5654/2016 de 23 de diciembre. URL: <https://www.poderjudicial.es/search/AN/openDocument/96a68f6ad7a24d99/20170109> (data zvernennia: 5.07.2023).
 19. Lack of Jurisdiction in Criminal Proceedings Regarding IUU Fishing and Related Crimes. URL: <https://stopillegalfishing.com/news-articles/lack-jurisdiction-criminal-proceedings-regarding-iuu-fishing-related-crimes/> (data zvernennia: 5.07.2023).
 20. Dudorov O.O., Kamenskyi D.V. Istotna shkoda yak kryminoutvoriuvalna oznaka nezakonnoho zainiattia rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuvnym promyslom: problemy tlumachennia i vdoskonalennia kryminalnoho zakonu. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E.O. Didorenka*. 2022. Vyp. 1. S. 31–49.
 21. Dudorov O.O., Kamenskyi D.V. Diiannia yak oznaka nezakonnoho zainiattia vodnym dobuvnym promyslom: pytannia poniatiinoho aparatu u chynnomy i potentsiinomu kryminalnomu zakoni. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho*. Serii: Pravo. 2023. Vyp. 15. T. 2. S. 242–256.